

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARNING NUTQINI SAMARALI RIVOJLANTIRISHDA TOPISHMOQLARNING O‘RNI

Shokirova Madinabonu Shomurod qizi
TURON ZARMED Universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilar nutqini o‘stirishda topishmoqlardan foydalanish xususida fikr yuritiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga bilim berib borish jarayonida topishmoqlardan foydalanish va uni to‘laqonlicha yetkazib berish ijobiy natija beradi.

Kalit so‘zlar: so‘z boyligi, boshlang‘ich sinf, folklor janri, topishmoq, mantiqiy fikr, kompozitsiya.

Mustaqilligimiz sharofati bilan bugungi kunda ta‘lim sohasiga muhtaram Prezidentimiz katta e‘tibor qaratmoqdalar. Bunday sharoitdan unumli foydalangan holda, hozirgi kunda o‘quvchilarimizda, ham ta‘lim va tarbiyaga intiluvchanlik kuchli. Kelajak avlodni har tomonlama, yetuk, barkamol shaxs qilib tarbiyalash, juda zarur. Shunday ekan, biz pedagoglar o‘tib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama yetuk, barkamol shaxs etib tarbiyalashimiz darkor. Zero, ular bizning kelajagimiz, yurtimizning, vatanimizning egalaridir. Boshlang‘ich ta‘limdan o‘quvchi to‘g‘ri tarbiya, mustahkam saboq olsagina ko‘zlangan maqsadga erishiladi. Albatta, o‘quvchilar ta‘lim va tarbiyani, birgalikda olib borishlari zarur. Negaki, ta‘limni va tarbiyani bir-biridan ajratish mumkin emas.

Xalq og‘zaki ijodini ongli ravishda yosh avlodga o‘rgatib, tarixini anglashi kelajakda mustaqil yurt farzandi bo‘lishni qadrlashi uchun zamin yaratadi. Xalq og‘zaki ijodi namunalari, o‘quvchilar dunyoqarashi shakllanishi, topqirlik, hozirjavoblik, halollik fazilatlarini paydo bo‘lishida muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘quvchilar tafakkurini rivojlantirishda topishmoq alohida o‘rin egallaydi. Rus yozuvchisi Ushinskiy o‘z asarlarida topishmoqning bola miyasi uchun foydali gimnastikaligini takidlagan. Topishmoqlarni yechish o‘quvchilar uchun gimnastika bo‘lib, bolaning aqliy kuchlarini umumlashtiradi. Topishmoqni yechish uchun siz jamiyatni diqqat bilan o‘rganishingiz, boshdan kechirganlaringizni eslab, hodisalarni taqqoslashingiz, aqliy jihatdan analiz qilishingiz, har gal yaxshi tomonlarini belgilab ajratib ko‘rsatishingiz, topganingizni birlashtirishingiz, sintez qilishingiz darkor. Jumboqlarni topish zukkolik, o‘tkir reaksiya tezligi, zukko aqliy faollik, jamiyatni chuqurroq va har tomonlama idrok etish odatini rivojlantiradi.

Bolajonlar jumboqlarni hal qilishni juda yaxshi ko‘radilar. O‘quvchilar ushbu o‘ziga xos aqliy musobaqa jarayoning o‘zidan ham, natijasidan ham zavqlanishadi. Topishmoq topish aqlni ravonlashtiradi va tartibga soladi, bolalarni aniq mantiqqa, teran mulohaza yuritishga va isbotlashga o‘rgatadi. Topishmoqlarning javobini topish, tahlil qilish, birlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi, yagona xulosa va xulosalar chiqarish qobiliyatini shakllantiradi.

Topishmoqning birdan bir xususiyati uning mantiqiy jumboq ekanligidir.

Har qanday topishmoq aniq yoki yashirin shaklda berilgan savolni o‘z ichiga oladi.

Topishmoqlarini taxmin qilish muammoning javobini topish, savolga javob berish, ya'ni murakkab aqliy jarayonni bajarish bilan tengdir.

Mantiqiy topishmoqlarni tuzishning turli usullari mavjud. Ko'pincha topishmoq predmet, hodisa – holat belgilarini sanab o'tishga asoslanadi. Ular orasida hajmi, shakli, rang-tusi, maza-ta'mi, ovozi, harakati, materiali, maqsadi va boshqalar bo'lishi mumkin. Ushbu belgi-xususiyatlarga ko'ra, siz bir maslahat topishingiz kerak.

“Birinchilik, porlashdan keyin yorilish, yorilishdan keyin sachrash” topishmog'ida bir nechta ketma-ket harakatlar - tabiat hodisalaridan biriga xos belgilar (yorilish, porlash, chayqalish) va shu bilan birga, ularni bildiruvchi so'zlarning tovushi nomlanadi. Belgilari hisobga olinadi. Ro'yxatga olishning mantiqiy ketma-ketligi, so'zlarning ma'no-xususiyati va ularning ovozi - ularning barchasi momaqaldiroqning ko'rinadigan va eshitiladigan rasmini yorqin yaratadi.

Ushbu turdagi mantiqiy masalalarni hal qilish tahlil (barcha xususiyatlarni tanlash) va sintez (ularni bir butunga birlashtirish) asosida bajariladi. Belgilarning yetarli soni va ularning o'ziga xosligi sizga kerakli aqliy jarayonlarni bajarishga va mantiqiy muammoni yuksak muvaffaqiyat bilan hal qilishga imkon beradi.

Mavzuning tavsifi aniq, qisqacha, bir yoki ikki tomondan berilgan topishmoqlar mavjud. Taxminlovchi ikki yoki hatto bitta belgi bilan ob'ektning ajralmas tasvirini tiklashi kerak.

Bunday muammoni hal qilish uchun taxmin qiluvchi ushbu yagona belgi bilan yaxshi tanish bo'lishi, uni ajratib olishi, uni topishmoqda nomlanmagan boshqa narsalar bilan bog'lashi kerak. Bu predmet, hodisa haqida yetarlicha to'liq g'oyalar mavjud bo'lgandagina mumkin bo'ladi.

"Men suvda suzdim, lekin quruq qoldim" jumbog'ini yechish uchun siz g'ozning bu xususiyatini kuzatishingiz kerak, nega cho'milgandan keyin qushning patlari quruq holda qolishini tushunishingiz kerak.

Bunday topishmoqlar ham qiyin, chunki ular uzoq muddatli, kuzatish paytida idrok qilinadigan belgilarni ochib beradi.

Yil davomida ularning rangi barqarorligi haqida xulosa chiqarish uchun qarag'ay yoki qoraqarag'ayni kuzatish kerak. Shundan so'ng "Qishin yozin bir rangda" topishmoqni taxmin qilish qiyin emas.

Bunday topishmoqlarda bir yoki ikki belgi bo'yicha butunni topish mumkin, agar bu belgilar taxmin qiluvchi tomonidan predmetni tekshirishning umumiy tizimida (yoki hodisa bilan tanishishda) ajralib tursa va boshqa belgilar bilan birga u tomonidan tan olinadi.

Salbiy taqqoslash asosida qurilgan topishmoqlar mavjud:

"Janob, lekin bo'ri emas, uzun quloqli, lekin quyvon emas, tuyoqli, lekin ot emas" (eshak)

Bunday salbiy taqqoslash asosida yaratilgan topishmoqlarni taxmin qilish buning teskarisini tasdiqlaydi: taxmin qiluvchi turli xil va shu vaqtning o'zida bir oz o'xshash narsalarni navbatma-navbat taqqoslashi, ulardagi o'xshash jihatlarni aniq ajratib ko'rsatishi, ularni yangi usulda, yangi kombinatsiyada va noto'g'ri javoblarni rad etib, yangilarini to'plash orqali guruhlashi lozim. Bunday tahlil mantiqiy fikrlash va kerakli ketma-ketlikda aniq fikr yuritish qobiliyatini rivojlantiradi.

Tovushlarni umumlashtirish va aniq farqlash, aniq talaffuzni rivojlantirish maqsadida ba'zi bir topishmoqlar bolalar tomonidan yod olinadi. Bunda topishmoqlarning ma'no mazmuni tushuntirilishi zarur.

Masalan, xo'roz haqidagi topishmoqni yodlash uchun vazifa berib, o'qituvchi o'quvchilarga "naqshinkor dum, ohorli etik" so'zlarini tushuntiradi, ya'ni u nafaqat so'z boyligini ortirishga xizmat qiladi, balki bu parrandaning ayrim xususiyatlari bilan tanishtiradi.

Jumboqlardan tovushlarning talaffuzini aniqlashtirish, nutqning tovush madaniyatining boshqa jihatlarini mukammallashtirish uchun nutq obyektini sifatida foydalanish, o'quvchilarning taxmin qilishga xos umumiy tayyorligini hisobga olish kerak. Sinfda o'qituvchi topishmoq javobini aniqlashga shoshilmasligi kerak. Har bir bolaga javob haqida o'ylash imkoniyati berilishi kerak

Javob topilgandan keyin ham 4-5 o'quvchidan so'rash tavsiya etiladi: "Alisher nima deb o'ylaydi? Bu nima (kim)?"

O'quvchilarning nutq-tasvirlash ko'nikmalarini oson shakllantirishda kattalarning savollari muhim rol o'ynaydi, o'quvchilarga topishmoq tuzishga yordam beradi. Savollarning mazmuni topishmoq tuzilgan mavzuning o'ziga xosligiga bog'liq. Agar, masalan, bu hayvon bo'lsa, unda savollar to'g'ri keladi: bu nima? U qayerda yashaydi? Uning ovozi va boshqalar. Sabzavotlar haqida so'rashingiz mumkin: u qayerda o'sadi? Qanday rangda? Qanday shakl? Ta'mi qanday? Agar biz uy-ro'zg'or buyumlari haqida gapiradigan bo'lsak, unda u jism nimadan yasalganligini, nima uchun kerakligini va hokazolarni aniqlab olish darkor.

Savollarning mazmuni ham o'qituvchi hal qiladigan nutqni rivojlantirish vazifalariga bog'liq. Agar biz topishmoqlarda turli xil belgilar (tashqi ko'rinish va harakatlar) aks etishini xohlasak, unda biz quyidagicha savollarni beramiz: qaysi biri? Bu nimaga o'xshaydi? U nima qilyapti?

Ayni shunday savollar o'quvchini turli nutq vositalaridan foydalangan holda mavzuni to'liq va zilma-xil tasvirlashga aniq yo'naltiradi.

Savollar mazmunini o'zgartirib, o'qituvchi topishmoq uchun nutq vositalarini tanlashga, uning kompozitsiyasiga, badiiy xususiyatlariga ta'sir qiladi. Demak, agar biror jismning (yoki hayvonning) tashqi ko'rinishi tavsifi topishmoq orqali berilishini istasak, uni o'rganayotganda shakli, o'lchami, rangi, shuningdek, belgilarini ifodalovchi nutq vositalariga alohida e'tibor qaratishimiz lozim. Agar biz bolalardan topishmoqdagi narsalarning harakatlarini nomlashlarini istasak, uni o'rgatayotganda, biz shu belgilarga e'tibor berishimiz kerak: u nima qiladi, qanday harakat qiladi va hokazo.

Topishmoqqa tizimli murojaat qilish o'quvchilarni xalq adabiy nutqini tushunishga yaqinlashtiradi, bolaning eng tez aqliy, nutqiy va badiiy rivojlanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Холикова, М. К. К. (2021). ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ В ДУХЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ. European research, (1 (38)), 73-75.
2. Makhmudova, D. I., Isabayeva, D. K., & Holikova, M. K. AESTHETIC EDUCATION OF TALENTED STUDENTS IN THE SPIRIT OF NATIONAL PRIDE.
3. Holikova, M. K. IMPORTANT ASPECTS OF AESTHETIC EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN IN THE SPIRIT OF NATIONAL VALUES.
4. Shuhratovna, N. M. (2021). Topic Groups of Microtoponyms of Jondor District. Middle European Scientific Bulletin, 8.
5. Юлдашева, М. М. (2022). ТИББИЙ ПЕДАГОГИК ЙЎНАЛИШ ТАЛАБАЛАРИДА МИЛЛИЙ АНЪАНАЛАР АСОСИДА БАҒРИКЕНГЛИКНИ

- РИВОЖЛАНТИРИШ. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(4), 333-336.
6. Юлдашева, М. (2020). Розвиток толерантності в історії східної культури. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету, (46), С-158.
 7. Muzafarovna, Y. M. (2020). DEVELOPMENT OF TOLERANCE IN THE HISTORY OF EASTERN CULTURE. Chief Editor, 5(10).
 8. Юлдашева, М. М., Юлдашева, М. М., Рузиева, М. Х., & Кличова, Ф. К. (2020). РОЛЬ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ. Биология и интегративная медицина, (4 (44)), 140-155.
 9. Рахматова, М. Р., Жалолова, В. З., Юлдашева, М. М., & Юлдашева, М. М. (2021). Талабалар орасида соғлом турмуш тарзини тарғиб этувчи тўғарақлар ташкил этишнинг устуворлиги. Биология и интегративная медицина, (1 (48)), 444-454.
 10. Qizi, M. D. I., Komiljonovna, I. D., & Azamatovna, M. S. (2021). The essence of educating talented and creatively minded youth in the spirit of national pride. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(5), 383-386.
 11. Jobirovich, Y. M. (2022). BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARINI INTEGRATSIYALASHGAN HOLDA OLIB BORISHDA TA'LIM TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(12), 19-23.
 12. Ярашов, М. Д., & Хамдамова, Х. (2022). МЕТОДИКА РАБОТЫ НАД РЕЧЬЮ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ. *THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH*, 1(9), 138-143.
 13. Jobir o'g'li, Y. M., & Roziyabonu, S. (2022). 1-SINF MATEMATIKA DARSLARIDA GEOMETRIK MATERIALLARNI O'RGATISH. *THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH*, 1(9), 132-137.
 14. Jobir o'g'li, Y. M., & Maftuna, S. (2022). BOSHLANG 'ICH SINFLARDA TA'LIM MAZMUNINING TAVSIFI. *THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH*, 1(9), 144-147.
 15. ESHMATOVA, Y. YAZARIN MAHARETI VE PEYZAJ TASVIRI. *DİL VE EDEBIYAT ARAŞTIRMALARI I*, 121.

